

*Ігор Ігорович Павлюков,
студент юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВІ ЗАСОБИ, ПРАВОВА СИСТЕМА І ПРАВОВИЙ ПРОГРЕС: ВЗАЄМОДІЯ І ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ

Дослідження правової системи та її окремих складових є одним із ключових напрямів сучасної загальнотеоретичної юридичної науки. Пошук інструментів, які б допомогли удосконалити правову систему, або засобів пізнання правової системи викликає жвавий науковий інтерес. У цьому розумінні категорія «правовий прогрес» є одним із важливих явищ наукового пізнання. Адже правовий прогрес може виступати як інструмент вдосконалення правової системи, бути засобом пізнання правової дійсності. Актуальність аналізу правових засобів в аспекті правового прогресу обумовлена необхідністю вивчення теоретичних аспектів цієї юридичної категорії, важливістю вияву співвідношення правових засобів із правовим прогресом, необхідністю активізації та впровадження нових правових засобів шляхом їх дослідження у межах правового прогресу.

Беззаперечно розвиток концепції правового прогресу пов'язаний з іменами Г. Гегеля, І. Гердера, І. Канта та ін. Серед сучасних учених-правників, які досліджували цю тематику, варто назвати С. Алексєєва, А. Барсукова, В. Нерсисянца, Ю. Оборотова А. Семітко та ін. Різноманітні аспекти правових засобів та правового регулювання були предметом наукового аналізу таких учених, як С. Гусарев, А. Денисова, А. Заєць, М. Козюбра, А. Колодій, О. Львова, О. Малько, Л. Макаренко, О. Мельник, Н. Оніщенко, В. Сіренко, Т. Тарахонич, О. Тихомиров та ін.

Метою статті є визначення взаємодії правових засобів і правового прогресу, аналізу впливу останнього на розвиток та дію механізму правового регулювання у цілому та правових засобів зокрема.

Правовий прогрес як правове явище належить до тих проблем сучасної правової науки, які виглядають, на перший погляд, зрозумілими та прозорими. Проте за більш детального аналізу виявляється, що ця проблематика не лише недостатньо вивчена як у теорії права, так і в галузевих юридичних науках, а й недостатньо досліджена в аспекті впливу правового прогресу на правову систему, що втілюється у правову матерію та правову дійсність.

Правовий прогрес, з одного боку, – це досягнення та осягнення нових можливостей вирішення проблем, а з другого – прогрес супроводжується виокремленням сфер суспільства, які не спроможні забезпечити новий тип життя. Крім того, прогрес, окрім зростання можливостей, передбачає певні втрати. Ціна за прогрес – відмова від частини наявних правових та інших соціальних норм і досягнень. За цієї умови передбачити баланс досягнень та втрат у момент проведення дій, наслідком яких є прогрес, принципово неможливо [1].

Для розуміння зв'язку між правовим прогресом і правовими засобами варто зазначити, що становлення і розвиток правової системи (як і правового прогресу) пов'язані з формуванням нових правових засобів та їх утвердженням.

На нашу думку, найбільш доцільним та науково обґрунтованим визначенням правових засобів є дефініція, запропонована О. Малько, який розглядає правові засоби як правові явища, що відображені в інструментах (установленнях) та діях (технологіях), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально корисних цілей. Головне в теорії правових засобів – які соціальні завдання вони можуть вирішувати, де і в якому порядку їх можна використовувати в практичній правовій діяльності з метою досягнення соціально значущих результатів [2, с. 11]. Реалізація поставленої мети потребує аналізу правової системи, елементом якої є правові засоби.

Найбільш доцільним, на нашу думку, та з огляду на досліджувану проблему, є визначення правової системи як внутрішньо узгодженої сукупності правових засобів, за допомогою яких досягається регулятивно-організуючий вплив на суспільні відносини, тобто соціальне завдання права [3, с. 597]. Одним із важливих напрямів сучасної правової науки є удосконалення правової системи відповідно до розвитку суспільства, в якому вона функціонує. Підвищення якості та ефективності правової системи вимагає інструментарію відповідного рівня. Так, наприклад, від якості правозастосування залежить ефективність реалізації правових норм. Саме тому суб'єкт правозастосування має володіти засобами прийняття актів правозастосування, які необхідні та достатні для конкретного випадку.

Розвиток правових засобів корелює із забезпеченням правового прогресу, що може відобразитися на одному з п'яти рівнів правової системи: 1) суб'єктивному; 2) інтелектуально-психологічному; 3) нормативно-регулятивному; 4) організаційному; 5) соціальному [4, с. 17].

Правовий прогрес є свідченням змін, що відбуваються у правовій системі, підвищуючи ефективність та посилюючи її складність. Нові виклики, які постають перед відповідною правовою системою, породжують необхідність знайти адекватну часу та культурі правову відповідь [5, с. 46].

Правовий прогрес як індикатор розвитку правової системи вимагає, у свою чергу, дослідження і на окремих рівнях правової системи [6, с. 56; 7, с. 49].

Важливою, на наше переконання, є думка, згідно з якою саме відповідний рівень правової системи або її ключовий елемент (залежно від концепції праворозуміння, яку підтримує дослідник) виступає інструментом виміру правового прогресу.

Формування правової системи залежить від пошуку балансу між необхідністю забезпечення стабільності правової системи та доцільністю необхідних змін в ній, незалежно від рівня, на якому вони здійснюються – у встановленні та введенні в дію нових правових засобів.

На нормативно-регулятивному рівні правової системи має значення якість правового регулювання, якість норм права (як з формального боку в аспекті дотримання процедур їхнього прийняття, так і зі змістовного – відповідність норм основоположним принципам права). У зв'язку з цим слід наголосити на такій важливій особливості правової системи, як змінність, яка не лише не протиставляється стабільності правового регулювання та його формальній визначеності, а й виступає засобом їх забезпечення.

Функціонування правової системи призводить до необхідності врахування нових суспільних потреб. Відповіді на ці виклики можуть міститися на інтелектуально-психологічному рівні правової системи – як у сфері правової свідомості (формування нової доктрини через зміну розуміння змісту відповідної норми без зміни її форми), так і у сфері правореалізації (зміна порядку та способу застосування норм права).

На цьому рівні правової системи прогрес полягає у тривалому пошуку, формуванні, тлумаченні та визнанні правових цінностей та основоположних засад права. Саме визнання права як явища, яке покликане впорядковувати суспільні відносини створює передумови для забезпечення найбільш точного та коректного його застосування відповідними суб'єктами. Сам процес формування системи правових засобів відбувається поступово, накопичуючи основні складові.

З прогресом у правовій системі виникає необхідність впровадження нових правових засобів, які б відповідали сучасним умовам реалізації права та забезпечували б якісне, повноцінне правове регулювання модернізованих правових відносин. Насамперед пошук таких засобів відбувається у межах діючої правової системи, через модернізацію вже існуючих правових засобів до належного рівня, який би відповідав необхідному рівню правореалізації, або через створення нових правових засобів, передусім на основі надбань правової доктрини.

На основі зазначеного можна стверджувати, що покращення окремих елементів правової системи не є виразом правового прогресу. Є очевидним той факт, що модернізація правової системи як складова правового прогресу можлива саме внаслідок комплексного вдосконалення її елементів. Так, наприклад, в аспекті правотворчої діяльності йдеться про засоби викладення юридичних приписів (юридична термінологія, нормативний виклад, юридична конструкція), засоби формування окремих норм або положень правових актів, засоби їх побудови [8, с. 267].

У тому випадку, коли необхідні правові засоби відсутні в діючій правовій системі та знайдені в іншій, можливе їх пряме запозичення або трансформація з тим, щоб мати необхідний і достатній правовий інструментарій для вирішення нових суспільних проблем.

Такий процес запозичення може бути успішним за умови дотримання таких умов:

- 1) збереження усього кращого у діючій правовій системі;
- 2) перенесення кращих засобів з іншої системи;
- 3) врахування особливостей національної правової системи.

Разом із тим потрібно уникати штучного запозичення правових засобів і перенесення їх у правову систему без урахування національних особливостей і реального стану функціонування правової системи. Тому необхідно визначити межі запозичення іноземних правових засобів, критерії їх адаптаційності та механізм гармонізації. Не треба забувати, що далеко не всі іноземні засоби оцінюються прогресивно вітчизняними та іноземними вченими, а багато не можуть бути перенесені внаслідок необхідності відображення національних особливостей.

Таким чином, аналіз якості розвитку правової системи потребує врахування, ступеня необмеженості до мети розвитку – досягнення правового прогресу. За результатами відповідних змін чи то на рівні тлумачення норм права, чи то на рівні правотворчості, чи то на рівні правозастосування слід оцінити підвищення ефективності правового регулювання. Безперечно, така оцінка повинна мати комплексний характер, тобто враховувати ймовірність того, що вдосконалення певного правового засобу може дати обмежений позитивний ефект, зосередившись у певній сфері, водночас призвівши до зниження ефек-

тивності правової системи в цілому. Очевидно, що саме забезпечення правового прогресу як комплексного удосконалення правової системи покладається в основу оцінки якості правового реформування.

Подальшого вивчення та вдосконалення як у рамках юридичної науки, так і практики потребують питання впровадження нових правових засобів і підвищення якості їх застосування у зв'язку з правовим прогресом, формування теоретичних положень та практичних рекомендацій, результатом яких стане підвищення ефективності функціонування правової системи з врахуванням різноманітності правових засобів.

Використані джерела

1. *Воронцова А. В.* Правовий прогрес як індикатор розвитку правової системи / А. В. Воронцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/3_2014/4.pdf.
2. *Малько А. В.* Стимули и ограничения в праве / А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2004. – 250 с.
3. *Павлюков І. І.* Правові засоби у правовій системі суспільства / І. І. Павлюков // Альманах права. Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. – Вип. 5. – 603 с.
4. *Порівняльне правознавство* : підруч. / В. Д.Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов ; за заг. ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
5. *Воронцова А. В.* Правовий прогрес у контексті вдосконалення юридичної техніки (порівняльно-правовий вимір) / А. В. Воронцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1077_15_12.
6. *Луць Л. А.* Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти) / Л. А. Луць. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 304 с.
7. *Тиунова Л. Б.* О системном подходе к праву / Л. Б. Тиунова // Советское государство и право. – 1986. – № 10. – С. 49–52.
8. *Алексеев С. С.* Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1982. – Т. 2. – 360 с.

Павлюков І. І. Правові засоби, правова система і правовий прогрес: взаємодія і взаємозалежність

Стаття присвячена аналізу взаємодії таких категорій, як «правовий прогрес» і «правові засоби». Визначено поняття правових засобів і правового прогресу. Основна увага приділена удосконаленню правових засобів у межах правової системи. Досліджено особливості прояву правового прогресу на окремих рівнях правової системи. У статті викладені варіанти впровадження нових правових засобів. Наведено умови та застереження запозичення правових засобів з інших правових систем.

Ключові слова: правові засоби, правовий прогрес, правова система, рівні правової системи.

Павлюков І. І. Правовые средства, правовая система и правовой прогресс: взаимодействие и взаимозависимость

Статья посвящена анализу взаимодействия таких категорий, как «правовой прогресс» и «правовые средства». Определено понятие правовых средств и правового прогресса. Основное внимание уделено совершенствованию правовых средств в рамках правовой системы. Исследовано особенности проявления правового прогресса на отдельных уровнях правовой системы. В статье изложены варианты внедрения новых правовых средств. Приведены условия и предостережения заимствования правовых средств из других правовых систем.

Ключевые слова: правовые средства, правовой прогресс, правовая система, уровни правовой системы.

Pavliukov I. Legal means, legal system and legal progress: interaction and interdependence

This article analyzes the interaction between such categories as «legal progress» and «legal measures». The concept of legal measures and legal progress is determined. The main attention is paid on improving the legal measures within the legal system. The peculiarities of the legal manifestation of progress on the individual levels of the legal system. The article describes the options for the introduction of new legal measures. The conditions and warnings of legal measures from other legal systems is described.

Key words: legal measures, legal progress, legal system, levels of legal system.

УДК 340.1

*Богдан Романович Страшинський,
магістрант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ПРАВА

Правовий прогрес як засіб відображення процесу вдосконалення всіх сфер життєдіяльності суспільства має складний як за змістом, так і формою прояву характер. Одним із його аспектів є вдосконалення наукових пошуків та аналіз правових категорій, що мають прикладний характер та фундаментальне значення. Однією з таких категорій є право як основа регулювання правопорядку на національному та